

ARTICLE INFO

Received: 04th December 2022
Accepted: 13th December 2022
Online: 14th December 2022

KEY WORDS

Maktab o'quvchilari, talabalar, ekologik madaniyat, rivojlantirish, shakllantirish, atrof muhit

Kirish: Jamiyat va tabiiy muhitning o'zaro ta'siri ahamiyati bolalarda tabiatga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish vazifasini ta'minladi. O'qituvchilar va otaonalar maktab o'quvchilarini tabiatdagi xulq-atvor qoidalariga ko'ra bilish muhimligini bilishadi. Talabalarining ekologik bilimi shunchalik tez boshlangan, uning pedagogik ijrosi ham bo'ladi. Shu bilan birga, bolalarning o'quv va darsdan tashqari faoliyatining barcha shakllari va turlari yaqin munosabatlarda bo'lishi kerak. Maktab yoshidagi bolalarning bolalari, tabiatga mas'uliyatli munosabat uchun ishonchli asosni shakllantirish imkoniyati to'g'risida gapirishga imkon beradigan noyob bilim va tajriba bilan ajralib turadi.

Boshlang'ich maktabning barcha o'quv turlari bolalarning ekologik javobgarligini shakllantirishga hissa qo'shish uchun yaratilgan. Shunday qilib, bola tabiatni tushunishni o'rgangan, uning go'zalligini his qilishni o'rganganingiz uchun siz ushbu fazilatni bolaligidan ajratishingiz kerak.

KICHIK MAKTAB YOSHDAGI O'QUVCHILAR ONGIDA EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI

Ahtamov Abror Anvar o'g'li

Tayanch doktorant

Navoiy Davlat Pedagogika Instituti

abrorbekahtamov@gmail.com, +99890 646 68 64

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7439596>

ABSTRACT

Ushbu maqolada maktab o'quvchilari va talabalarda ekologik madaniyatni shakllantirish hamda atrof muhitni asrash to'g'risida fikr yuritilgan.

Ekologik bilimlar va madaniyat bir shaxsda erta yoshdan boshlab hosil bo'ladi. Va bu borada yosh maktab o'quvchilarining ekologik bilimi katta. Shuning uchun malaka ishining asosiy maqsadi, yosh maktab o'quvchilarining mavjud ekologik ta'limini tahlil qilish, uni "Atrofdagi dunyo" kursini o'rganish va ushbu mavzu bilan bog'liq ijtimoiy-pedagogik muammolarni tahlil qilishdir.

Yoshlar bilan doimiy aloqada bo'lgan maktab o'qituvchisida ishlash, men atrofmuhitga oid ta'lim va yosh talabalarni tarbiyalash muammosini hal qilishda yanada tubdan yondashuvning o'tkir zarurati bilan shug'ullanishim kerak. Ekologik ta'limning asosiy maqsadi: Bolaga tirik organizmlar o'rtasidagi atrofmuhit bilan bog'liqlik va jismoniy va ruhiy holatni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish uchun bolaga yovvoyi tabiat qonunlari to'g'risida bilimlarini o'rganishni o'rgating. Ta'lim va ma'rifiy vazifalar asta-sekin aniqlanadi:

- ekologik bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish;
- ekologik faoliyat paytida maktab o'quvchilarining kognitiv, ijodiy, jamoat faoliyatini rivojlantirish,
- tabiatga boshlang'ich ekologik qobiliyat va ko'nikmalarni - xulq-atvor, kognitiv, konvertatsiyani o'rnatish,
- ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish (ko'tarish). Nima ta'lim berish kerak? Maktabda mavjud bo'lgan bilimlarning umumiy tarkibi nimada? Yosh maktab o'quvchilarining ekologik tayyorgarligiga nima talablar bor? Qanday qilib ta'lim berish kerak?

Ish turlaridan biri - tabiatga ekskursiyalar. Afsuski, ko'pchilik bolalar tabiat haqida juda cheklangan, iste'mol g'oyalari bilan maktabga kelishadi. Bolalarning qalblarini hayratda qoldiradigan, rang-barang va noyob tabiat olamini ochish uchun uzoq va qiyin yo'l mavjud. Ekskursiyadan oldin kirish paytida kirish paytida o'qituvchilarning savollari, bularning barchasi bolalarning diqqatini atrofdagi tabiatga jalb qilishi kerak. Texnologiyalar darslarida tabiatga bo'lgan muhabbat saboqlari davom etmoqda, chunki bola haykalni qazib olish, ekskursiya paytida ko'rgan o'simliklarni yoki hayvonlarni jalb qiladi. Fikrlash jarayoni va his-tuyg'ularning paydo bo'lishi doimiy bo'lishi kerak. Badiiy so'z, rasm va musiqiy ishlar olib boriladigan o'quv mashg'ulotlarida bolalar ijodiy fikrlash, badiiy didni rivojlantiradilar, bu atrofdagi hamma narsa o'zaro bog'liqlikdir. Olingan bilim amaliy masalalarda tuzatilishi kerak. Bola o'simlik ekish va o'stirish mumkin bo'lgan maktabda maktabda fitna mavjud emas, shuning uchun uyjoylar bu vazifani hal qilishga yordam beradi. Ularning o'qishlari

kognitiv faoliyat, kuzatish, mustaqillik, mehnatsevarlik faoliyatini rivojlantiradi.

Atrof-muhitga ta'lim olib borish, tabiatning, hayvonlarga, tabiat hodisalari, tabiatni va o'simliklarga g'amxo'rlik qilish, o'simliklarni va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, muhabbat, ehtiyotkorlik va g'amxo'rlikni kuchaytirish, o'simliklar va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, o'simliklar va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, uni ta'minlashga intilish Bolalar shunchaki o'ylash, iste'molchilar va g'amxo'rlik, o'z ona yurtlari egalarining egalari. Tabiat ta'limi kursini o'rganishda asosiy ekologik vakolatxonalar va tushunchalarni shakllantirish.

Va shu o'rinda o'quvchilarga albatta ekologik madaniyat tushunchasini ham singdirish kerak.

Ekologik madaniyat – bu tabiat haqidagi bilim, ong, idrok, savodxonlik, intellektual salohiyat va uni amalda qo'llay bilish faoliyati, atrof-muhitga nisbatan faoliyatning yuksak ko'rsatkichi, ongli va ma'suliyatli yondashuvdir. Ekologik bilim va ekologik madaniyatning tayanch fazilatlarini: 1) axloqiy-ekologik onglilik shaxsning muhim madaniyatlilik sifati bo'lib, uning atrof – muhitni hissiy bilish jarayoni atrof – muhitdagi obyektlar va hodisalarni sezishi, idrok etishi, tasavvur qilishi, ziyraklik va teranlik asosida tabiat muhofazasi bo'yicha amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishi lozimligini nazarda tutadi; 2) ekologik ma'suliyatlilik shaxsda munosabat va ma'sullikni tarbiyalashda namoyon bo'ladi, bunday munosabat shaxsning bilib-bilmay, uzoqni o'ylamay tabiatga ko'rsatgan salbiy ta'siri oqibatlarini anglash va bunday ta'sirni bartaraf etish istagi natijasidagina shakllanadi; 3) ekologik irodaviylik shaxsning o'zi va o'zgalarning atrof – muhitdagi hatti-

harakatlarini baholashi va nazorat qilishi shaxsdagi qat'iyatlilik, tejankorlik, ozodalik va pokizalik bilan bog'liq. Shaxsning ekologik madaniyatini shakllantirishda ekologik qadriyatlar alohida ahamiyatga ega, ularga tabiatni asrab-avaylashga intilish, tashabbuskorlik, izchillik, mehnatsevarlik va ongli faollik kabilar kiradi. Masalan, ekologik qadriyatning bir turi, ya'ni global, mintaqaviy va lokal ekologik muammolarni bilish yer, suv, energetik muammolar, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, bioxilma-xillikni saqlash, cho'llanish jarayoni, atmosfera havosining ifloslanishi kabi tushunchalar bilan chambarchas bo'g'liq. Ekologik ma'naviyatli shaxsni tarbiyalash bog'chalar, maktablar, lisey, kollejlarda oliyoghlarda mutaxassislar tomonidan olib borilishi maqsadga muvofiq.

Aholining boshqa tabaqalarida esa O'zbekiston ekologik partiyasi va boshqa ko'ngillilar, tashkilotlar tomonidan targ'ibot ishlari yo'lga qo'yilishi mumkin. Ekologik ta'limning nazariy asosi - atrof muhit muhofazasiga oid ta'limni bog'cha, maktab, katta-kichik o'quv yurtlari, oliy o'quv yurtlarida ma'lum o'quv reja va dasturlari asosida olib borish hamda malakali mutaxassislar tayyorlashdan iborat. Yig'ilgan tajribalar umumlashtirilib bir pedagogik shaklga keltirilib o'quv dasturi darsliklari tuzilishi lozim.

Oliy va o'rta maxsus ta'limga ega bo'lgan tarbiyachi, ekologik metodist, ekologik pedagog, ekologik instruktor, injener-ekolog, ekolog-agroximik, ekolog-texnolog kabi mutaxassislar tayyorlanishi lozim. Ekologik ma'naviyatli shaxs tabiatdagi obyekt va hodisalarni qiyoslay olishi, ongli tushunchalar hosil qilishi, tabiatga munosabatni oldindan rejalashtirishi,

atrof-muhitdagi o'zgarishlarga nisbatan ziyrak bo'lishi, tabiatga qiziquvchan bo'lishi, tabiat go'zalligini his eta olishi, tabiatni muhofaza qilishda qat'iyatli bo'lishi, tabiatga zarar yetkazmaslik, boshlangan ishni oxirigacha yetkazishi, atrof-muhit muhofazasida tashabbus ko'rsatishi, tabiatni asrash uchun yangi g'oyalar, ekologik bilimlarni targ'ib qilishi, ijtimoiy foydali mehnatga havas hissini shakllantirishi, mehnat malakalarini egallashi, o'z-o'zini nazorat qila olishi, tabiat bilan munosabatga kirishish va undagi faoliyatda me'yor darajasini belgilashni bila olishi, vatanparvarlik, ona tabiatga mehr-muxabbat hissiyotiga ega bo'lishi, o'zi yashab turgan uy, mahalla, shahar tabiatini sevishi, undan g'ururlanishi, uni ardoqlashi lozim, tabiat boyliklaridan bugungi va kelajak avlodlar ehtiyojlarini qondirishni hisobga olgan holda barqaror foydalana olishi, atrof - muhitni obod qilishga intilish, uni ozoda va xushmanzara holda saqlashi, tabiatni asrab-avaylashda, tabiat boyliklarini maqsadli ishlatishda jonbozlik namoyon eta olishi, atrof - muhit, obyekt va boshqa narsa-hodisalarga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishi, o'zining ekologik bilimlarini muntazam ravishda tabiatni asrab-avaylashga oid qadriyatlarimizga tatbiq qilishi lozim.

XULOSA Erta bolalikdan boshlab biosferani saqlab qolish muammosidan hech kim chetda qolmasligi uchun tabiatga muhabbatni singdirish va ekologik madaniyatni tarbiyalash zarur. Ota-onalar va bolalar bog'chasi o'qituvchilari bolalar bilan, o'qituvchilar esa maktabda ishlashlari kerak. Sayyoramizning kelajagi ularning bolalar uchun ekologik ta'limni qanday olib borishiga bog'liq. Ekologik

ta'lim jarayonida nafaqat maktabda va sinfdan tashqari ishlarda, balki uyda ham turli shakl va usullardan foydalanish muhimdir. Shuni esda tutish kerakki, otalar o'z farzandlariga o'rnak ko'rsatdilar, ya'ni oddiy qoidalar (ko'chada axlat tashlamang, hayvonlarni o'ldirmang, o'simliklarni yig'mang, subbotniklar o'tkazing) bolalarni uyda o'qitish, ularga o'zlarining xulq-atvorlarini yaxshi namunalarni ko'rsatish. Ekologik

ta'limning turli shakllari va usullarining birlashishi sayyoramiz farovonligi bog'liq bo'lgan jamiyatning vijdonli va mas'uliyatli a'zolarini shakllantirishga yordam beradi. Umumiy xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, mamlakimizning har bir fuqarosi ekotizimning yaxshilanishiga munosib hissa qo'shish uchun ekologik qoidalarga qat'iy amal qilsagina, kelajak avlod uchun ulkan tabiiy nemat hadya etgan bo'lamiz.

References:

1. Akvileva, G.N. Boshlang'ich maktabda tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi / G.N. Akvileva, Z.A. Klepinin. M.: Tumanit, VLADOS, 2011. 240 b. 2 Bobyleva, L.D. Ekologik ta'lim samaradorligini oshirish / L.D. Bobyleva // Maktabda biologiya. 2006 yil. № 3. 3 Burova, L.I. Kichik maktab o'quvchilarida tabiat haqidagi birlamchi bilim tizimini shakllantirish / L.I. Burova. Cherepovets: Prometey, 2012. 162 p. 4 Vinogradova, I.F. Kichik maktab o'quvchilarining ekologik ta'limi: muammolar va rivojlanish istiqbollari / I.F. Vinogradova // Boshlang'ich maktab. 1997 yil. 4-son. 5 Davydov, V.V. Boshlang'ich maktab yoshidagi ta'lim faoliyati / V.V. Davydov. M.: Feniks, 2012. 326 b. 6 Zaxlebniy, A.N. Maktab o'quvchilarini sinfdan tashqari ishlarda ekologik tarbiyalash / A.N. Zaxlebniy, I.T. Suravergina. Moskva: Feniks, 2011. 422 p. 7 Zueva, N. K. O'rta maktab geografiyasi kursida ekologik ta'lim / N. K. Zueva. Sankt-Peterburg: Renome, 2012. S. 179-182
2. uz.petmynet.ru
3. hozir.org
4. osnovaschool.ru
5. fayllar.org
6. arxiv.uz
7. www.ziyo.uz
8. archive.uz
9. Library.uz